

Spomladanske ekskurzije Ljubljanskega geografskega društva v letu 2007

Karlovška pokrajina

(17. marec 2007; strokovni vodja: Neven Bočić, Oddelek za geografijo, Prirodoslovno-matematična fakulteta, Univerza v Zagrebu).

Karlovac je nastal kot trdnjava vojne krajine na sotočju rek Kolpe, Korane, Mrežnice in Dobre. Nahaja se na močvirnem območju, ki je v preteklosti služil kot glavni branik proti turški konjenici. Mesto – trdnjavo, ki je dobilo ime po nadvojvodi Karlu in ima tloris šestkrake zvezde, obdajajo obrambni jarki, ki so bili napolnjeni z vodo. Notranja razporeditev 24 uličnih blokov je zasnovana tako, da bi se v primeru sovražnikovega vdora v mesto, vsak blok neodvisno od drugega lahko branil dalje. Po dvesto letih vojaške uprave, sta se s prehodom na civilno upravo začela razvijati obrt in trgovina.

Gospodarski zagon je mesto dobilo s tremi novimi cestnimi povezavami zgrajenimi v 18. in 19. st. "Karolina" je Karlovac povezala z Reko, "Josefina" s Senjem, "Lujizina" v obdobju Ilirskih provinc pa z mestom Bakar. Danes se, pod vplivom avtoceste Zagreb-Reka, nekdanja obsežna industrijska primestna območja pospešeno spreminjajo v prid storitvenim dejavnostim. Kljub temu, da ima Karlovac 46.000 prebivalcev, v mestu ni niti ene stalno delujoče kino dvorane (najbližja se nahaja v Zagrebu).

Mesto je med domovinsko vojno zaradi svojega strateškega položaja utrpelo veliko škodo. Začetek napada na mesto se je začel 4. 10. 1991. Branitelji so agresorje zaustavili v naselju Turanj vzhodno od mesta. Enote JLA, ki so bile nameščene na

vzpetini nad naseljem, s katere je bil na topniškem dosegu celoten Karlovac, so nanj dnevno izstrelile po 400 granat. Njihov cilj je bil Hrvaško v funkcionalnem smislu presekat in dvoje ter tako onemogočiti oz. otežiti prometno komunikacijo med celinskimi in primorskim delom države. Ker vse glavne prometnice vodijo skozi mesto, so bili pri tem dokaj uspešni, prebivalstvo pa je večino vojne preživel v zakloniščih. Mesto je iz ognjenega objema rešila šele vojaška operacija Nevihta avgusta 1995.

Čeprav so na posameznih zgradbah še vedno vidne sledi vojne in območje sotočja Korane in Mrežnice še vedno ni očiščeno min, je večina poveljstva obnovljena. Prisotna ostaja le klasična razvojna dilema; ali najprej obnoviti bivališča ali pred tem zagotoviti delovna mesta. Vojna je pospešila geografski prehod in številni begunci, ki so se v času begunstva

urbanizirali v Zagrebu se niso vrnili nazaj, če pa so se, se zaradi spremembe življenjskega sloga ne ukvarjajo več z enakim delom in načinom preživljanja prostega časa kot prej. Na ožje območje Karlovca se je do danes vrnilo okoli 5000 Srbov.

Čabarski kraj

(14. april 2007; strokovni vodja: Brigita Gregorčič, prof. geografije in geologije iz Centra šolskih in obšolskih dejavnosti).

Prezid je znan po izviru Trbuhovice, ki velja za prvi izvir kraške Ljubljane. O obmejni legi območja priča ime naselja, ki v lokalnem narečju sliši na ime Prizid. Izvira iz besedne zveze "pri zidu", s čimer je mišljen starorimski limes, katerega ostanki se nahajajo v gozdu nad naseljem. Korenine slovenskega narečja v Prezidu segajo v 13. st., ko so Ortenburžani tod naselili naseljence iz Škofje Loke. Ti so kot gozdarji pridobivali oglje za potrebe topilnice železa v Čabru.

Na izviru reke Kolpe (foto: Primož Pipan).

Zaselek južno od Prezida se še danes imenuje Kranjci. Kljub temu, da je bila od 17. st. dalje s prihodom Zrinskih tod upravni jezik hrvaščina, se je narečje ohranilo do danes. Semkaj za razliko od Gorskega Kotarja niso naseljevali Uskokov, saj temu območju niso pretili turški vpadi.

V vasi Plešče na obrežju reke Čabranke, 2 kilometra od Osilnice, se nahaja "Palčava šiša" s pripadajočim gospodarskim poslopjem in dvoriščem iz leta 1856. Od jeseni 2006 je obiskovalcem odprla vrata kot prva zasebna etnološka zbirka na Hrvaškem. Predstavlja edino skoraj v celoti ohranjeno in rekonstruirano meščansko gospodarstvo na podeželju. Gre za hišo trgovca, gostilničarja in posestnika iz druge polovice 19. stoletja na Hrvaškem in v Sloveniji. Za ogled so v hiši urejene štiri etaže, od obokane vinske kleti do spalnice na podstrehi.

O nekdanjem bogastvu rodbine Čop pričajo tudi bogato okrašeni portali na oknih in vratih, gosposko nadstropje z meščansko poslikanim salonom, knjižna zbirka s knjigami v nemškem, hrvaškem in slovenskem jeziku, imenitno pohištvo in posoda. Hiša je z zbirko predmetov, predstavitev domačega narečja in glasbe prikaz stoletnega prepletanja hrvaške, slovenske in nemške kulture na tem prostoru.

V času med obema svetovnima vojnama je bila gostilna pri Čopovih glavno gonilo razvoja podeželskega turizma v dolini Čabranke, saj je skupaj z okoliškimi kmetijami nudila preko 70 prenočišč. Zdravniki, odvetniki in bogati tovarnarji iz Beograda, Novega Sada in Zagreba so na podeželju počitnikovali od 4 do 6 tednov. Na krajši oddih so semkaj prihajali tudi gostje iz številnih hotelov v Crikvenici.

Čičarija

(2. junij 2007; strokovni vodja: mag. Daniel Bogešić, prof. geografije in zgodovine, Klasična gimnazija Pazinski kolegij, Pazin).

Za Čičarijo, ki je bila stoletja obmejno območje med Avstrijo in Beneško republiko je značilna prometna oddaljenost in perifernost. Začetek gospodarskega nazadovanja te pokrajine sega v čas fašizma, ko se je začelo izseljevanje prebivalstva. Iz Čičarije se je v času Kraljevine Jugoslavije veliko družin izselilo na slovensko Štajersko. Stiki z njimi so še danes živi, saj se številni "Štajerci" vračajo v Čičarijo v času poletnih počitnic.

Med drugo svetovno vojno so bile požgane skoraj vse vasi. Po vojni se je izseljevanje iz tega tipičnega hribovskega območja le še pospešilo. Vsi prebivalci, ki so tradicionalno živeli od poljedelstva, tranzimanse in kuhanja oglja, so odkar je bil leta 2002 v Lanišču zaprt zadnji industrijski obrat, zaposleni izven Čičarije v Istri ali na Reki.

Občina Lanišče, ki s površino 147 km² zavzema kar 1/3 Čičarije, je največja in najredkeje poseljena občina v hrvaški Istri (2,8 preb/km²). Število prebivalcev štirinajstih naselij v občini je z 604 (1991) do leta 2001 upadlo na 398. Niti naselje Lanišče, ki je sedež občine, ne presega stotih prebivalcev (94). Državna pomoč sestavlja kar 66% proračuna občine Lanišče, ki je od leta 1993 ponovno samostojna.

V vzhodni Čičariji naselja Vele Mune, Male Mune, Žejane in Zvoneće, katerih toponimi izvirajo še iz starorimskih časov, slovijo po svojem istroromunskem jeziku. Daljni predniki te zanimive etnolingvistične skupine naj bi bili vlaški pastirji, ki so semkaj prišli iz Dalmatinske Zagore.

Zapisovanje jezika predstavlja svojevrsten problem, saj zanj nimajo črk. Zapisati ga znajo samo fonetično. Prav tako ne morejo zapisati svojih pesmi, saj ne spadajo v nobeno izmed glasbenih lestvic. Zanimiva kultura se ohranja zgolj prek ustnega izročila. Danes izmed naštetih naselij istroromunsko govorijo le še v Žejanah, pa še tu število govorcev strmo upada. Če je po drugi svetovni vojni "Žejanski" govorilo še okoli 700 oseb, je danes govorcev le še okoli 150. Mešani zakoni po drugi svetovni vojni za obstoj jezika niso predstavljali problema, saj so se priseljenci hitro naučili jezika. Zaskrbljujoč upad se je pojavil po letu 1980, ko se so Žejanci začeli izseljevati v Istro, Opatijo in na Reko. Otroci tam obiskujejo osnovne in srednje šole, Žejanski jezik še razumejo, a ga žal več ne govorijo. Več informacij: <http://www.istro-romanian.net/>

Vabljeni, da se nam na prihodnjih ekskurzijah pridružite tudi Vi. Fotografije z ekskurzij si lahko ogledate na: www.zrc-sazu.si/lgd, kjer je objavljen tudi program ekskurzij za jesen 2007.

Primož Pipan

Spoštovani naročniki!

Morebitne spremembe naročniških razmerij (prijave, odjave) in spremembe naslova sporočite upravniku revije na naslov:

Primož Gašperič,
Geografski inštitut Antona Melika
ZRC SAZU, Gosposka 13, 1000
Ljubljana, telefon (01) 47 06 347,
E-pošta: primoz.gasperic@zrc-sazu.si.

Spremembe naročniških razmerij začnejo veljati s **1. januarjem 2008** oziroma s prvo številko naslednjega letnika (med letom sprememba ni možna), spremembe naslova pa takoj, ko prejmemo vaše obvestilo.

Primož Gašperič